

psihološki problemi prognanika iz sela i grada

ivan magdalenić

pravni fakultet
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, hrvatska

primljeno veljače 1994.

Na temelju usporedbe odgovora 359 prognanika smještenih u udomiteljske obitelji ili u privatnom smještaju u Zagrebu, a prognanik iz različitih vrsta naselja (selo, manji grad, veći grad) i različitih po okolnostima pod kojima su morali napustiti svoje domove (samoinicijativno ili organizirano, prije ili za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili nakon okupacije svojih naselja), autor traži odgovor na pitanje koja je od dviju hipoteza o subjektivnom doživljavanju prognaničke sudbine i statusa vjerojatnija: ona prema kojoj prijašnji život u različitim vrstama naselja i različite okolnosti njegova napuštanja stvaraju razliku u doživljavanju prognostva, ili ona prema kojoj je stres izazvan prognostvom tako snažan da briše sve socijalizatorne razlike među prognanicima. Rezultati više govore u prilog potonjoj hipotezi.

1. uvod

—> Nema sumnje da su prognanici, uz stanovnike naselja koja nikada u ovome ratu nisu bila okupirana ali su uvijek bila na samoj liniji fronte, najbrojnije neposredne žrtve rata, a uz poginule i ranjene civile oni su istovremeno i najheterogenija kategorija ratnih žrtava, i to po gotovo svim zamislivim dimenzijama: među stotinama tisuća prognanika ima tek rođene djece i 80-godišnjaka, pa i starijih, žena i muškaraca, zdravih, bolesnih i invalidnih, pripadnika svih vjera, nacija, zanimanja i društvenih položaja, pojedinaca koji su, napustivši dotadašnje boravište, ubrzo obnovili svoju prijašnju ili čak započeli novu poslovnu djelatnost (promijenivši zapravo samo adresu) i ljudi kojima je potpuno uništena dotadašnja egzistencijska osnovica, pa su "(s)pali na prosjački štap" (ili - što je za njih jedno te isto - postali potpuno ovisni o humanitarnoj pomoći); ima bivših stanovnika svih vrsta naselja, takvih koji su napustili zavičaj prije neposredne ratne opasnosti (te su - kojeg li paradoksa! - mnogi od njih zračne uzbune i boravak u skloništima iskusili jedino u mjestima u koja su se od rata htjeli skloniti) i takvih koji su u najdoslovnijem smislu riječi protjerani nakon okupacije svojih sela i gradova; takvih, napokon, čiji povratak nije (bio) uvjetovan ničim osim prestankom bombardiranja i takvih kojima je sve razoreno, pa o povratku jedva da razmišljaju.

Čini se logičnim pretpostaviti da sve te razlike unutar populacije prognanika "moraju" izazvati i razlike u njihovom subjektivnom doživljavanju prognaničke sudbine i statusa, kao i razlike u subjektivnom rangiranju svojih problema i nedostataka u prognostvu.

S druge strane, međutim, može se pretpostaviti i to da je stres izazvan ratom i prisilnim napuštanjem domova i zavičaja u svih bio tako snažan da je izbrisao sve

razlike među njima, te njihove reakcije sveo na nekakav sinkretički "prognanički sindrom".¹⁾

U ovom ćemo tekstu pokušati odgovoriti na pitanje koja od dviju spomenutih pretpostavki ima više uporišta u stvarnim reakcijama jedne skupine prognanika. Uzorak čini dio prognanika prispjelih u Zagreb, a "subuzorci" na kojima ćemo provjeravati obje hipoteze definirani su vrstom naselja u kojima su stalno živjeli do progona (selo, manji grad, veći grad) te okolnostima u kojima su napuštali mjesta boravka (samoinicijativno prije neposredne opasnosti, organizirano prije neposredne opasnosti, samoinicijativno u vrijeme neposredne opasnosti, organizirano u vrijeme neposredne opasnosti, te nakon okupacije mjesta).

2. metodološke napomene

Podaci iskorišteni u ovom radu samo su mali dio informacija prikupljenih polustandardiziranim intervjuima na početku realizacije programa "Psihosocijalna pomoć prognanoj djeci i majkama smještenim u udomiteljske obitelji",²⁾ što je tijekom 1992. proveden na području Medveščaka i Trnja u Zagrebu.

Intervjui su obavljani u veljači i ožujku te godine, u vrijeme kad je većina prognanika obuhvaćenih programom pomoći u Zagrebu boravila četiri do šest mjeseci. Neki od njih nisu bili smješteni u udomiteljskim obiteljima, nego u zasebnim stanovima - bilo kao podstanari ili s privremenim stanarskim pravom. Bilo ih je iz svih ratom zahvaćenih područja Hrvatske, a nekolicina su bili izbjeglice iz Bosne i Hercegovine (preciznije rečeno, Hrvati izbjegli iz Hercegovine uoči ili za vrijeme napada na Konavle i Dubrovnik).

Podsjetnik za razgovor sadržavao je više od 100 varijabli, od kojih su za ovaj rad izdvojene samo dvije kao zavisne: "Što vam u sadašnjoj situaciji najviše nedostaje od onoga što ste morali ostaviti?" te "Koje probleme i poteškoće u sadašnjoj situaciji, boraveći ovdje, doživljavate kao najteže?" i dvije kao nezavisne: okolnosti napuštanja doma i zavičaja (sa pet ranije spomenutih modaliteta, a razvrstavanje je izvršeno na temelju odgovora samih prognanika) te vrsta naselja stalnog boravka (sa tri modaliteta koji su također ranije spomenuti, što je ustanovljeno iz odgovora o imenu naselja iz kojeg su izbjegli, a uz pomoć podataka iz publikacije o rezultatima popisa stanovništva 1991).³⁾

3. pregled i interpretacija rezultata

Spomenutim programom pomoći obuhvaćeno je više od 420 prognanih obitelji. Malo ih je bilo "kompletnih": ne računajući poginule, ranjene i zarobljene, mlađi i sredovječni muškarci mahom su ostali na bojištu ili na radu u neokupiranim naseljima uza samu crtu bojišnice. Iz nekih obitelji u zavičaju su ostali starci - pomireni sa sudbinom ili kao "čuvari ognjišta".

Često su kod udomitelja bila smještena samo djeca bez pratnje roditelja ili drugih odraslih rođaka iz zavičaja. Ona nisu intervjuirana, tako se naša analiza odnosi na 359 (krnjih) obitelji, od kojih je 29% bilo iz seoskih naselja, 28% iz manjih i 43% iz većih gradova. Njih 17% napustilo je svoja mjesta samoinicijativno, a 7% organizirano prije neposredne opasnosti, 53% samoinicijativno i 18% organizirano

1) Znanat dio već prilično opsežne hrvatske literature o prognanicima i izbjeglicama bavi se upravo različitim aspektima prognaničkih odnosno izbjegličkih stresova. Neke od tih radova vidi u *Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 43 (2-3), 1993, te u knjizi *Psihološke dimenzije prognanstva* (prir. D. Ajduković), Zagreb: Alinea, 1993.

2) Program je volonterski izvodila skupina psihologa, socijalnih radnika, defektologa i psihijataru te studenata socijalnog rada, psihologije i defektologije, pod vodstvom mr. Ružice Bujanović-Pastuović, a izvještaj o rezultatima poduzetih akcija objavljen je (pod istim naslovom) u prosincu 1992. Izdavači su Odjel za psihosocijalnu prilagodbu i obrazovanje Ureda za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske i UNICEF.

3) Metodologiju prikupljanja podataka nešto sam opširnije opisao u tekstu "Kako se uzajamno vide prognanici i njihovi udomitelji", u *Psihološke dimenzije prognanstva*.

u vrijeme kad su njihova naselja već bila pod neposrednim udarom agresora, a 5% nakon okupacije mjesta. Povezanost tih dvaju podataka prikazana je u tablici 1, iz koje se vidi da je najveća razlika u učestalosti odgovora "organizirani odlazak prije neposredne opasnosti", kojega znatno češće navode prognanici iz seoskih naselja. Odgovore "samoinicijativno u vrijeme neposredne opasnosti" i "nakon okupacije mjesta" nešto češće navode prognanici iz većih gradova (potonji odgovor u našem se uzorku zapravo odnosi gotovo isključivo na Vukovarce), a nešto rjeđe oni iz seoskih naselja.

Tablica 1

Vrsta naselja i okolnosti odlaska (u %)

	1	2	3	4	5	uk.
S	17,2	15,2	43,4	21,2	3,0	100,0
M	17,9	6,3	52,6	19,0	4,2	100,0
V	17,2	0,7	59,3	15,2	7,6	100,0
ukupno	17,4	6,5	52,8	18,0	5,3	100,0

HI-kvadrat = 25,72; SS = 8; P < 0,01

Objašnjenja: 1 = sam prije napada

2 = org. prije napada

3 = sam za vrijeme napada

4 = org. za vrijeme napada

5 = nakon okupacije

S = selo

M = manji grad

G = veći grad

Kakve su prognaničke reakcije s obzirom na vrstu naselja u kakvima su do progona stalno živjeli? U tablici 2 navodimo usporedbu učestalosti pojedinih njihovih odgovora na pitanje "Što vam u sadašnjoj situaciji najviše nedostaje od onoga što ste morali ostaviti napuštajući svoj dom i svoje mjesto?"

Tablica 2

Subjektivno registrirani "nedostaci" u relaciji s vrstom naselja stalnog boravka (u %)

	uk.	VG	MG	S	HI
dom, kuća	63,9	57,8	69,8	67,5	ne
odvojeni član(ovi) obitelji	45,4	54,5	45,3	33,3	da
zavičaj općenito	26,3	27,9	24,4	25,6	ne
posao	22,7	22,7	30,2	17,1	ne
prijatelji, susjedi	19,0	23,4	17,4	14,5	ne
imanje	16,0	9,1	15,1	25,6	da
rođaci	14,6	22,7	10,5	6,8	da
stoka, životinje	8,4	1,3	9,3	17,1	da

Objašnjenja: VG = veliki grad

MG = manji grad

S = seosko naselje

HI = značajnost HI-kvadrat testa

Budući da je bio moguć višestruki odgovor, zbroj postotaka u svakom je stupcu veći od 100. Rang "nedostataka" naveden je prema ukupnoj učestalosti pojedinog odgovora.

Na prvi pogled reklo bi se da su obje naše hipoteze u jednakom stupnju potvrđene i opovrgnute, jer se po zastupljenosti četiriju odgovora prognanici iz različitih vrsta naselja međusobno statistički značajno razlikuju, a po ostala se četiri ne razlikuju. Međutim, pobliži uvid u zastupljenost i sadržaj pojedinih odgovora čini se da daje prednost hipotezi o "globalnom prognaničkom sindromu", osim kad je riječ o od-

vojenim članovima obitelji, razlike su zabilježene samo kod odgovora koji se u ukupnom uzorku pojavljuju najrjeđe (stoka, životinje), a osim toga tu su doista u pitanju "nedostaci" koje, objektivno gledajući, prije svega mogu osjećati seljaci, odnosno stanovnici manjih gradova koji su imali poljoprivredne posjede, stoku i sl. S druge strane, znatno veća učestalost odgovora o odvojenim članovima obitelji i rođacima, kod prognanika iz velikih gradova, vjerojatno se može pripisati spomenutoj činjenici da se tu pretežno radi o Vukovarcima, čijih je srodnika - kao što je poznato - nekoliko tisuća nestalo ili odvedeno u zarobljeničke logore, pa o njima prognanici prispjeli u Zagreb u vrijeme ispitivanja nisu imali nikakvih informacija, a ta je neizvjesnost mogla pojačati osjećaj nedostatka odvojenih rođaka i članova obitelji.

Usporedba odgovora o problemima i poteškoćama koje prognanici ("u sadašnjoj situaciji, boraveći ovdje") doživljavaju kao najteže (tablica 3) još naglašenije govori u prilog hipotezi o stresu koji briše razlike između prognanika iz različitih vrsta naselja. Uz podatke navedene u tablici 3 valja reći da se samo razlike u odgovorima "stješnjenost" i "gubitak ili prisilna promjena socijalnog kruga" približavaju razini statističke značajnosti ($P > 0,05 < 0,10$), dok su ostale "prividne razlike" u stvarnosti još manje.

Tablica 3

Sadašnji najveći problemi u relaciji s vrstom naselja stalnog boravka (u %)

	uk.	VG	MG	S	HI
materijalna oskudica	53,1	50,7	49,4	53,1	ne
prisilna promjena navika	43,3	44,1	49,4	37,6	ne
stješnjenost	30,1	27,0	25,3	37,6	ne
gubitak socijalnog kruga	29,8	35,5	28,7	23,1	ne
nema uvjeta za obit. intimu	20,8	17,8	23,0	23,1	ne
veća napetost u obitelji	16,9	19,7	14,9	14,5	ne
problemi sa samim sobom	14,3	16,4	13,8	12,0	ne
ništa posebno	9,3	7,2	13,8	8,5	ne
problemi s djecom	7,9	7,2	6,9	9,4	ne
neke navike udomiteljske obit.	3,9	2,6	4,6	5,1	ne
prob. s nekim odraslim čl. ob.	2,0	2,0	2,3	1,7	ne

Objašnjenje: Pojedine skraćice u zaglavlju imaju isto značenje kao u tablici 2.

Pretpostavku o "izbrisanim razlikama" potvrđuje i distribucija odgovora na pitanje "Kako ste se općenito snašli u novoj situaciji?" (tablica 4): HI-kvadrat test ne potvrđuje dojam da su se bivši stanovnici seoskih naselja, po vlastitim riječima, znatno slabije snašli kao prognanici u velegradu.

Tablica 4

Samoprocjena prilagodbe u novoj situaciji u relaciji s vrstom naselja stalnog boravka (u %)

	uk.	VG	MG	S
sasvim dobro	10,0	15,5	7,0	5,1
dosta dobro	39,2	40,0	40,7	37,3
osrednje, "pa, tako"	37,9	32,3	40,7	43,2
ne baš dobro	8,4	7,7	7,0	10,2
loše, nikako	4,5	4,5	4,6	4,2

HI-kvadrat = 11,57; SS = 8; $P > 0,10$

Ako treba prokomentirati i općenito prilično optimistične odgovore o prilagodbi u progonstvu (otprilike polovina potvrđenih prema nepunih 15% određenih), najprije se valja podsjetiti na jedno "opće mjesto" iz psihologije, tj. na redovitu pojavu

snizavanja razine aspiracija u uvjetima smanjenih mogućnosti zadovoljavanja nekih potreba. Drugim riječima, odgovori ne znače da je prognanicima "dobro", ili da se oni tako osjećaju, nego da su oni "zadovoljni" već samom činjenicom što su živi, što nisu gladni i što imaju kakav-takav "krov nad glavom". Uostalom, nepunih je 10% sugovornika (vidi tablicu 3) izjavilo da "ništa posebno" ne osjećaju kao problem ili poteškoću. Osim toga, ne smije se smetnuti s uma da 15% od nekoliko stotina tisuća prognanika upućuje na apsolutni broj od više desetaka tisuća ljudi koji se u progonstvu ne snalaze, najblaže rečeno, "baš dobro".⁴⁾

Vidjeli smo, dakle, da vrsta naselja u kakvu su prognanici stalno živjeli veoma malo utječe na njihovo doživljavanje progonstva. A kako stoji s utjecajem okolnosti pod kojima su oni bili prisiljeni napustiti svoja prebivališta? Tablica 5 opet nas vraća na doživljaj "nedostatka", žaljenja za onim što su prilikom odlaska morali ostaviti. Redosljed i opća učestalost pojedinih "nedostataka" jednaki su, naravno, kao i u tablici 3. Isto tako, zbog mogućeg višestrukog odgovora zbroj je postotaka u svakom stupcu veći od 100.

Kako vidimo, dakle, razlike po načinu napuštanja prebivališta još su manje nego one po vrsti naselja. Dapače, jedine dvije statistički značajne razlike više se (vidi tablicu 1) mogu pripisati činjenici da su organizirano prije neposredne opasnosti otišli većinom stanovnici potencijalno ugroženih sela, pa te razlike vjerojatno više "proizvodi" vrsta naselja, nego same okolnosti njegova napuštanja. Prividno velike postotne razlike u učestalosti odgovora kako im nedostaju rođaci, posljedica su malog ukupnog broja takvih odgovora.

Tablica 5

Subjektivno registrirani "nedostaci" u relaciji s okolnostima napuštanja mjesta stalnog boravka (u %)

	uk.	1	2	3	4	5	HI
dom, kuća	63,9	67,2	79,2	58,0	75,0	60,9	ne
odvojeni čl. obitelji	45,4	40,6	33,3	48,4	48,3	39,1	ne
zavičaj općenito	26,3	23,4	20,8	27,7	26,7	26,1	ne
posao	22,7	18,8	20,8	24,5	20,0	26,1	ne
prijatelji	19,0	15,6	16,7	21,3	15,0	26,1	ne
imanje	16,0	15,6	37,5	11,7	21,7	17,4	da
rođaci	14,6	9,4	4,2	18,6	10,0	17,4	ne
životinje	8,4	4,7	20,8	6,9	15,0	0,0	da

Objašnjenja: 1 = samoinicijativni odlazak prije napada
 2 = organizirani odlazak prije napada
 3 = samoinicijativni odlazak u vrijeme napada
 4 = organizirani odlazak u vrijeme napada
 5 = nakon okupacije mjesta

Nakon dosadašnjih informacija više nas neće iznenaditi podaci navedeni u tablici 6: ni procjene najtežih problema i poteškoća u progonstvu nisu čvršće povezane s okolnostima pod kojima je došlo do napuštanja prebivališta. Za potpunije objašnjenje jedine registrirane razlike trebalo bi više informacija nego što ih imamo, jer je moguće nekoliko pretpostavki.

4) Već i površan uvid u hrvatske znanstvene i stručne radove o psihološkim problemima prognanika (da novinarsko-publističke tekstove o istoj temi ne spominjemo) pokazuje da većina autora o tim problemima govori naglašeno dramatičnim tonom. To je posve razumljivo iz više razloga. Ponajprije, takav je ton uvelike opravdan stvarnim dimenzijama samog problema i s njim povezanih ljudskih tragedija, a osim toga objašnjiv je i emocionalnom "uključenošću" autora, koji o tome pišu dok je problem još itekako "na djelu" i dok su oni (autori) s njime suočeni i kao ljudi, a ne samo kao znanstveni ili stručni radnici. Ipak, uz rizik optužbe za "bezosjećajnost", možemo pretpostaviti (čak se i ponadati) da će sljedeće analize doći do sličnih zaključaka do kakvih je došla K. M. Wolf (1945) pišući o "iznenadujuće uspješnoj prilagodbi" engleske djece evakuirane tijekom drugoga svjetskog rata iz Londona u sigurnije dijelove zemlje i smještene - bez roditelja - u udomiteljske obitelji (vidi njezin rad "Evacuation of Children in Wartime", *Psychoanalytic study of the child*, vol 1. 1945. str. 389-404).

Tablica 6

Sadašnji najveći problemi u relaciji s okolnostima napuštanja mjesta stalnog boravka (u %)

	uk.	1	2	3	4	5	HI
oskudica	53,1	34,8	64,0	57,5	51,7	68,2	da
nove navike	43,3	39,4	56,0	43,5	45,0	31,8	ne
stejnjenost	30,1	25,8	20,0	31,2	35,0	31,8	ne
gubitak soc. kruga	29,8	27,3	20,0	32,8	26,7	27,3	ne
nema intime	20,8	18,2	24,0	19,9	23,3	27,3	ne
napetost u obitelji	16,9	15,2	8,0	18,8	20,0	9,1	ne
osobni problemi	14,3	18,2	8,0	12,9	11,7	27,3	ne
ništa posebno	9,3	13,6	8,0	9,1	6,7	4,5	ne
problemi s djecom	7,9	9,1	0,0	8,1	8,3	9,1	ne
navike udomitelja	3,9	4,5	4,0	3,2	5,0	4,5	ne
problemi s odraslima	2,0	1,5	0,0	2,7	0,0	4,5	ne

Objašnjenje: Oznake 1 - 5 znače isto kao u tablici 3.

Na primjer, da su samoinicijativno prije neposredne opasnosti većinom otišli oni koji su to (i s obzirom na vlastito imovno stanje) "mogli priuštiti", pa zbog toga i sada u progonstvu manje osjećaju materijalnu oskudicu, da su oni koji su protjerani nakon okupacije svojih mjesta prije toga još i opljačkani, da je organizirana evakuacija prije neposredne opasnosti za evakuirane došla iznenada pa nisu stigli ponijeti ništa od onoga što bi im zatrebalo u progonstvu, a oni koji su otišli (tek) za vrijeme napada da su se "bolje pripremili", i tako dalje.

Ponešto argumenata za neke od spomenutih pretpostavki možda pružaju podaci navedeni u tablici 7: iako, u cjelini uzevši, razlike u uspješnosti prilagodbe nisu statistički značajne, ipak je vidljivo da nitko od onih koji su prvi otišli ne kaže da se "nikako nije snašao", a istovremeno je među njima nešto više takvih koji su se - snizivši aspiracije - "snašli posve dobro". S druge strane, najmanje subjektivno adaptiranih ima među Vukovarcima i drugima koji su stigli posljednji, tj. nakon okupacije njihovih mjesta.

Tablica 7

Samoprocjena prilagodbe u progonstvu u relaciji s okolnostima napuštanja mjesta stalnog boravka (u %)

	uk.	1	2	3	4	5
sasvim dobro	10,0	12,1	16,0	9,6	8,3	4,3
dosta dobro	39,2	45,5	40,0	37,2	41,7	30,4
osrednje	37,9	37,9	36,0	38,3	33,3	39,2
ne baš dobro	8,4	4,5	8,0	10,1	8,3	4,3
loše	4,5	0,0	0,0	4,8	8,3	8,7

HI-kvadrat = 14,53; SS = 16; P > 0,10

Objašnjenje: Oznake 1 - 5 znače isto kao u tablici 3.

Ako u tim podacima (kao i u svem problemu prognaništa) ima ičega "optimističnog", onda je to indicija da duže trajanje progonstva (bar do vremena kad je proveden spomenuti program pomoći) ne povećava intenzitet neprilagođenosti. Uostalom, to bi bilo protivno bar onim elementarnim psihologijskim spoznajama koje se odnose na ponašanje normalnih ljudi u normalnim situacijama.

4. zaključne napomene

Podaci interpretirani u ovom radu nisu dobiveni "čisto znanstvenim istraživanjem", nego u okviru provedbe jednoga praktičnog projekta psihosocijalne pomoći i

podrške prognanicima. Takvoj je svrsi bila prilagođena i metodologija prikupljanja informacija. Zbog toga se nije posebno gledalo na "metodološku čistoću", a ni primijenjeni instrument (podsjetnik za razgovor) nije bio osobito diskriminativan, što znači da neke, možda postojeće, razlike među "ispitanicima" (u ovom bi slučaju ispravnije bilo reći "sugovornicima") vjerojatno nisu registrirane, bar ne u bilješkama volontera koji su radili na projektu (mnogo je više suptilnih dojmova registrirano u njihovim sjećanjima).

Što se tiče učestalosti pojedinih odgovora (uz zanemarivanje eventualnog utjecaja nezavisnih varijabli), njome smo se u ovom radu pozabavili manje nego što bi u nekom drugom kontekstu moglo (i trebalo) biti važno, ili bar zanimljivo. Naime, na te odgovore - osobito na one koji se tiču najtežih problema i poteškoća u progonstvu - vrlo vjerojatno utječe i jedna varijabla kojom se ovaj rad, a niti čitav program pomoći o kojemu govorimo, nije bavio, a to je vrsta smještaja, odnosno način zbrinjavanja. Ovdje je, naime, riječ samo o prognanicima smještenim u druge obitelji, ili takvima koji žive sami, a ne i o onima iz kolektivnog smještaja.⁵⁾ No, ovaj se rad bavi drugim temom.

Prethodne su napomene bile nužne kao ograda od pretjeranog uopćavanja naših nalaza. Činjenicu da većina navedenih podataka sugerira zaključak prema kojem je iznuđeno ili prisilno napuštanje "ognjišta"⁶⁾ i zavičaja toliki stres da on briše mnoge razlike među ljudima, treba, dakle, shvatiti samo kao indiciju, a ne kao konačnu potvrdu hipoteze. Ipak, i kao "indicija", naši se podaci mogu prihvatiti kao još jedna koliko-toliko znanstvena potvrda "prostim okom vidljivog" stresa (ili "šoka", ili "traume" - svaki znanstveni ili stručni pojam blijedi pred životnom stvarnošću) pod kojim su se stotine tisuća ljudi slijevale u "sigurnije" dijelove Hrvatske, ili su odlazile i preko njezinih granica. Banalna je, naime, tvrdnja da čovjeka kao ličnost i sve njegove reakcije uvelike oblikuju društvene okolnosti u kojima raste i u kojima živi. Osobito se, u sve više novijih istraživanja, pokazuje da vrsta naselja rane (i kasnije) socijalizacije na formiranje ličnosti utječe znatno jače nego neki drugi činitelji, tradicionalno "praćeni" u sociološkoj i socijalno-psihološkoj literaturi. Kad su i te razlike "izbrisane" - a naši podaci sugeriraju da u slučaju progonstva jesu izbrisane - očito je riječ o stresu ("šoku", "traumi") iznimno jakog intenziteta. Zato se za podatke da se dobar dio prognanika - bez obzira iz kakvih su naselja prognani i pod kojim su okolnostima morali otići - osjeća "relativno dobro prilagođenima novoj situaciji" može reći da možda nisu "optimistični", ali su zato ohrabrujući.

literatura i izvori:

Ajduković, D. (ur.): *Psihološke dimenzije progonstva*. Zagreb: Alinea, 1993.

Bujanović-Pastuović, R. i sur.: *Psihosocijalna pomoć djeci i majkama smještenim u druge obitelji*, Zagreb: Odjel za psihosocijalnu prilagodbu i obrazovanje Ureda za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske i UNICEF, 1992.

Ured za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske: Izvod iz dokumentacije o prognanicima (pripremljen za Okrugli stol o prognanicima i izbjeglicama na Pravnom fakultetu u Zagrebu, 9. 12. 1992.)

Wolf, K. M.: *Evacuation of the Children in Wartime, Psychoanalytic study of the child*, vol. 1, 1945.

Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 43 (2-3), 1993.

5) Prateći izvještavanje javnih glasila o prognanicima i izbjeglicama mogao se steći dojam da je većina njih organizirano smještena u kolektivna skloništa. Istina je, međutim, drukčija: prema nepotpunim podacima Ureda za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske s kraja 1992, preko 70% prognanika bilo je u smješteno u druge obitelji, ili je živjelo u iznajmljenim ili ustupljenim stanovima (vidi Izvod iz dokumentacije o prognanicima, pripremljen za Okrugli stol o prognanicima i izbjeglicama održan 9. 12. 1992. na Pravnom fakultetu u Zagrebu).

6) Stavljamo ovaj termin pod navodnike prisjećajući se izjave jednog prognanika koji se pobunio protiv prečeste uporabe riječi "ognjište", rekavši otprilike: "Nismo mi živjeli kao primitivci, uz ognjišta, nego u modernim komforim kućama i stanovima! Za 'ognjištima' bismo manje žalili." No, termin se "ognjište" uobičajio u govoru o prognanicima i izbjeglicama, vjerojatno zbog svoje "emocionalne težine", a u nastojanju da se izbjegne još banalnija sintagma "topli dom", ili neka slična.

Ivan Magdalenic

Psychological problems of refugees from village and town

Summary

The author compared the answers of 359 refugees placed in host families or in private accommodation in Zagreb, who were driven from different kinds of settlements (villages, small towns, large towns) under different circumstances (the left their homes by themselves or in an organized manner, before or during immediate war danger, after their settlements had been occupied). He tries to discover which of two hypotheses about how refugees subjectively experience banishment in different ways depending on what kind of settlement they lived in earlier and how they had to leave it, or that the stress caused by banishment is so great that it erases all socializatory differences among refugees. The results speak more in favour of the latter hypothesis. ●

Les problèmes psychologiques des expulsés des villes et des villages

Résumé

Sur la base de la comparaison des réponses de 359 réfugiés et expulsés logés chez des familles dans les logements privés ou à Zagreb, lesquels ont été expulsés de différentes catégories d'agglomérations (villages, petites villes, villes assez grandes) et ont dû quitter leur foyer dans des circonstances différentes (à leur propre initiative ou de façon organisée, avant ou pendant les dangers directs de la guerre, ou après l'occupation de leurs agglomérations), l'auteur cherche une réponse à la question: quelle est la plus plausible des deux hypothèses envisageant comment les réfugiés et expulsés ressentent subjectivement leur sort et leur statut- l'hypothèse selon laquelle leur vie d'avant la guerre dans différentes catégories d'agglomérations et les conditions différentes dans lesquelles ces réfugiés et expulsés les ont quittés, créent une différence dans la façon dont ils ressentent l'exil, ou l'hypothèse selon laquelle le stress provoqué par l'expulsion est si fort qu'il efface toutes les différences de socialisation parmi les réfugiés et expulsés. Les résultats de ses recherches parlent davantage en faveur de cette dernière hypothèse. ●